

разрезанные окорока с толстым слоем розоватого сала... глядя на эту картину оба мальчика на минуту забыли о двенадцатиградусном морозе... [9, с. 23]. У цьому описі прикметники смаку сполучаються з іменниками, які позначають різні види харчів: від яблук до окорока, а це максимально збуджує сенсорні відчуття людини взагалі, а голодної зокрема.

Отже, густативна лексика в російській прозі XIX ст. виконувала такі функції: вказувала на якість приготування страв, на спосіб їх споживання персонажами, підкреслювала естетичні моменти в харчуванні персонажів, підкреслювала їхні риси характеру.

Література

1. Гоголь М. Повести. Пьесы. Мертвые души / М. Гоголь ; вступ. стаття і примечания Ю. Манна. – М. : Изд-во «Худ. л-ра», 1975. – 653 с.
2. Гончаров И. Обломов : [роман] / И. Гончаров. – М. : Дрофа, 2006. – 605 с.
3. Олгоф Ф. Їжа і філософія : їжте, пийте і будьте щасливі / Ф. Олгоф. – К. : Темпора, 2011. – 346 с.
4. Похлебкин В. Из истории русской кулинарной культуры / В. Похлебкин. – М. : Центрполиграф, 2009. – 452 с.
5. Прихотник, указывающий способы иметь наилучший стол. – СПб, 1809.
6. Русская романтическая повесть писателей 20-40-х г. XIX в. ; состав. В. Сахаров. – М. : Пресса, 1992. – 464 с.
7. Русская проза второй половины XIX в. – М. : Дрофа, 2003. – 480 с.
8. Старицкий М. Твори : у 6-и т. / М. Старицкий. – Т. 6. : Оповідання. Статті. Автобіографічні твори. Вибрані листи. – К. : Дніпро, 1990. – 830 с.
9. Тургенев И. Записки охотника. Отцы и дети / И. Тургенев ; пред. и коммент. В. И. Коровина. – М. : Дет. л-ры, 1981. – 735 с.
10. Чехов А. Рассказы. Повести. Пьесы / А. Чехов. – М. : Изд-во «Худ. л-ра», 1974. – 750 с.
11. Энциклопедия русской кухни / [сост. М. С. Зимин]. – СПб. : ООО «Диамант», «РЕСПЕКС», 2002. – 480 с.

Стаття надійшла до редакції 28.07.2015 р.

УДК 811.161.2.-31.09

Ж. В. Колоїз

КАТЕГОРИЗАЦІЯ БУТТЯ В АФОРИЗМАХ РОСТИСЛАВА ДОЦЕНКА

Колоїз Ж. В. Категоризація буття в афоризмах Ростислава Доценка.

У статті досліджено афористичні висловлення Ростислава Доценка – українського письменника, колишнього політв'язня, засудженого за захоплення українознавством. Основний акцент зроблено на афоризмах, які спонукають до осмислення загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів, до оцінки суспільно-політичних і державотворчих процесів. Авторські судження сфокусовано в

художньо-семантичну площину поняттєвої сфери «буття», що актуалізує й відповідні лексеми, передусім *життя, смерть, вічність, мить, минуле, майбутнє* і т. ін. Афорист апелює до тих аспектів моральної сутності людини, які її дискредитують, бо суперечать загальноприйнятим нормам, спотворюють стратегію її поведінки в соціумі.

Репрезентовано низку ситуативно зумовлених зразків, які засвідчують оригінальне індивідуально-авторське бачення тих чи тих явищ і їхню емоційно-критичну оцінку, слугують універсальним способом створення мовної картини світу загалом та індивідуально-авторської зокрема.

Ключові слова: афоризм, художньо-образне висловлення, конструкція, судження, семантична інтерпретація.

Колоіз Ж. В. Категоризация бытия в афоризмах Ростислава Доценко.

В статье исследуются афористические высказывания Ростислава Доценко – украинского писателя, бывшего политзаключенного, осужденного за увлечение украинством. Акцентируется внимание на афоризмах, которые побуждают к осмыслению общечеловеческих ценностей и национальных приоритетов, к оценке общественно-политических и государственно-созидательных процессов. Авторские суждения сфокусированы в художественно-семантической плоскости понятийной сферы «бытие», которая актуализирует и соответствующие лексемы, прежде всего *жизнь, смерть, вечность, мгновение, прошлое, будущее* и т. п. Афорист апеллирует к тем аспектам моральной сущности человека, которые его дискредитируют, потому что противоречат общепринятым нормам, искажают стратегию его поведения в социуме.

Представлен ряд ситуативно предопределенных образцов, которые удостоверяют оригинальное индивидуально-авторское видение тех или иных явлений и их эмоционально-критическую оценку, служат универсальным способом создания языковой картины мира в целом и индивидуально-авторской в частности.

Ключевые слова: афоризм, художественно-образное высказывание, конструкция, суждение, семантическая интерпретация.

Koloyiz Zh. V. Categorization of being in Rostislav Dotsenko's aphorisms.

The article deals with aphoristic expressions of Rostislav Dotsenko – Ukrainian writer, former political prisoner convicted for admiration of Ukrainian identity. Much attention is given to aphorisms that encourage to understanding human values and national priorities, to assessment of the socio-political and state processes. Author's considerations are focused in artistic and semantic area of conceptual sphere «being» that actualizes appropriate lexemes, primarily *life, death, eternity, instant, past, future*, and so on. Aphorist appeals to those moral aspects of a human being which discredit him, because they contradict generally accepted standards of behavior distorting his strategy in society.

A number of situational predefined samples are represented. They confirm the original author's individual vision of some of those events, their emotional and critical assessment; serve as a versatile way to create a language picture of the world in general and in particular personally author's

Key words: aphorism, artistic and creative expression, design, consideration, semantic interpretation.

Ростислава Доценка заслужено вважають активним учасником українського літературного процесу, який «зробив вагомий внесок у створення достовірної історії української літератури варварського, особливо нещадного до українців, ХХ сторіччя» [1]. Колишній політв'язень, засуджений за захоплення українознавством (свого часу отримав «путівку туди, «де сходить сонце», що «довгі роки правила за найефективніший захід для перевиховання тих, яким не годилося перебувати там, де воно заходить і звідки ближче було до «присмеркового капіталізму» [2, с. 154]), доклав чимало зусиль і до розбудови української літературної мови, до утвердження її статусу і престижу. Він неодноразово висловлював «своє обурення брутальними намаганнями нівелювати, увігнати багату і розкішну рідну йому мову в канцелярський, за російським штибом, канон» [4] і навіть «за радянського тоталітаризму, долаючи перепони цензури, впевнено ввійшов до когорти найкращих сучасних тлумачів, давши українському читачеві зразкові переклади багатьох архітворів іноземних, в основному англомовних, літератур» [1].

Ростислав Доценко, без сумніву, непересічна, унікальна творча особистість, а його творчий доробок, залишений нам у спадок, не лише спонукає до філософських роздумів, а й дає змогу ширше подивитися на проблеми буття людини, осмислення загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів, оцінити суспільно-політичні й державотворчі процеси і т. ін. Будучи щирим українцем і справжнім патріотом, він «ніколи не ховався за масками фальшивих сентенцій, виборюючи рівноправність української нації в світовому просторі» [5].

Деякі з його думок, передусім тих, які й сам автор, і наукова спільнота кваліфікує як афоризми, актуалізуються в умовах сьогодення, а подекуди набувають нового смислового наповнення. Індивідуально-авторського витлумачення набуває й саме поняття афоризм, як-от: *Афоризм – це те, що дочитують до кінця; Афоризм – це не так «від великого до смішного», як «від великого до сумного».*

Свого часу з-під пера літератора вийшло чимало художньо-образних висловлень, «світлих думок проти ночі» (пор.: *Думки проти ночі не потьмяніють за дня*), зібраних здебільшого в межах ювілейного видання, «багато в чому несхожого на інші взірці подібного гатунку» [2, с. 3], бо «це не просто збирання блискучих афоризмів з усіх можливих приводів, а система, своєрідний, сказати б, роман із чітко визначеним ідейним змістом» [2, с. 3], де кожен афоризм – «це спалах гострої, як лезо, непідкупної і безстрашної аналітично-синтетичної думки, яка невтомно й наполегливо кристалізує в каламутному розчині нашого постімперського

повсякдення струнку концепцію грядущого» [2, с. 3–4]. Як справедливо зауважує митець, «недавній перепад тисячоріч – не тільки суто формальна зміна цифр у календарі, а й добра нагода озирнутися на себе, на час, пройдений нашим поколінням, та й на той десяток віків, що за плечима в наших предків: чи ж вийшли ми зрештою в люди, чи ми вже вільні, а чи й досі раби, кріпаки й сліпаки в лещатах хтознакудишніх проводирів і немилосердної долі, яка раптом узяла та й зглянулася на самонедбайливців і дарувала їм незалежність у кінці віку?» [2, с. 155].

Подекуди певні аспекти афористичних «історіософських» [3] висловлень письменника вже викликали зацікавлення науковців [7]. Утім, гадаємо, наскрізь пронизані ідеєю буття людини й України, вони потребують ґрунтовного й системного вивчення.

Мета запропонованої статті – дослідити афористичний корпус Ростислава Доценка з погляду категоризації буття.

Сутність категорії буття в афористичному просторі митця цілком закономірно пов'язується передусім із існуванням всесвіту загалом і людини як частини цього всесвіту.

Споконвічно найбільшою цінністю людського буття вважається життя, яке з позицій духовної системи людства сприймається як мить, відпущена людині для того, аби вона гідно підготувалася до смерті: *Життя – це миттєвий зблиск із простягнутою рукою до недосяжної вічності. Тільки як виняток декому щастить її доторкнутись; Смерть – це не найгірше, коли вона приходить вчасно, тільки мало хто в житті такий щасний.* У такому разі актуалізуються й відповідні лексеми – *життя, смерть, вічність, мить* і т. ін., які активізують образне мислення. Наприклад: *Життя – це вічність, зіщулена в мить, де вічність – «плин часу, що не має початку й кінця, нескінченне продовження або повторення буття в часі», а мить – «дуже короткий проміжок часу»* (пор.: *З погляду миті вічності не існує*). Така категорія, безумовно, пов'язана зі способом існування матерії, який полягає в безперервній зміні всього існуючого та виявляється в безпосередній єдності перервності / неперервності простору і часу: *Мить тому й не зупиняється, що вся краса її – в русі; у закономірному, послідовному розвитку дійсності, її зміні у процесі життя: У певні перевальні моменти історія нараз переростає в істерію тих сил, що відчули неминучість свого сходження зі сцени; Майдан уже увійшов в історію, але от Україна й досі тільки входить; Сумнівний поступ, якщо все життя поступатися; у тривалості буття: Хоч би там як, а сьогодні кожен з нас молодший від себе завтрашнього; Сьогоднішня політична поза вчорашніх зовсім і не*

маскується під завтрашнє: вона просто позавчорашня; Експлуатація майбутнього – найгірше, що могло придумати двадцяте сторіччя.

Доволі часто афоризми Ростислава Доценка засвідчують темпоральність, представлену бінарною опозицією «минуле – майбутнє»: *Що більш забутнє минуле, то менш здобутнє майбутнє; Історично тримається за минуле – лише історично минуле; Минуле має велику перевагу перед майбутнім: воно вже не може бути гіршим, ніж було; Минулого не можна змінити. Але не знаючи минулого, не можна змінити і майбутнього; Світле майбутнє при ближчому розгляді щоразу виявляється досить темним минулим.*

Вочевидь, такі розмірковування про плинність буття стосуються передусім людини як суспільної істоти, що має найвищу мету, до якої прагне і яка керує її діяльністю: *Ідеал не конче вбивати: часом досить його здійснити; Справжній ідеал – той, що живе й після здійснення; Добродішність – це добро і чесність у дії; Гідно жити треба не тільки принагідно; Добра інтуїція, коли є ерудиція; Філософія «якось» – це ніяка не якість, а просто рослинне виживання; Хто додається до чужої тіні, той втрачає власну; Спогади й сподівання: що більш поринаєш у перше, то меншає другого тощо.* Доценків афористичний простір актуалізує концепти, що певним чином формують світобачення кожного індивідуума.

Зазвичай людину характеризують як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей. Здавалося б, на передньому плані мали б знаходитися індивідууми, що вирізняються з-поміж інших своїм суспільним становищем, розумом, здібностями і т. ін., так звана еліта або інтелігенція (*Чверть інтелігенції на рівні чвертінтелігентів – це високий рівень інтелігентності*).

Однак, на превеликий жаль, суспільству, де порушується встановлений порядок, норми життя і правові закони, де правда визнається за сильнішим, за тим, хто при владі, де *Усе найкраще – дітям, а ще краще – еліті!*, притаманний не духовний аристократизм, а скоріше безелітність і безшляхетність (пор.: *Еліта завжди самозвана, та лише іноді вона справжня і справна. Україна до такої ще тільки доростає*). Українцям завжди бракувало шляхетності у прямому сенсі цього слова. Пояснення доволі просте: українську еліту, для якої національні інтереси мали б бути понад усе, повсякчас намагалися знищити, що, власне, робило процес асиміляції народу набагато простішим. І як наслідок: виростили покоління людей, які, з одного боку, скептично ставилися до власної еліти як продажного та аморального прошарку суспільства; з іншого, – безсумнівно впевнені в тому, що має бути так, як є, що «будь-яка влада від Бога», навіть

якщо вона не діє (і не хоче діяти) в інтересах народу, нації, держави.

Сьогодні вже ні для кого не секрет: у багатьох діях і вчинках «сильних світу цього» спостерігається брак здорового глузду. Така ситуація влучно сконденсована в художньо-образній думці Ростислава Доценка: *Здорове безглуздя завжди у суперечності зі здоровим глуздом*. У такому разі більшість його афоризмів не прямо (безпосередньо) репрезентує систему цінностей та ідеалів соціуму, а «оголює» основні людські та суспільні вади. Наприклад: *Всі люди походять від мавп, тільки декотрі трохи пізніше; У декого сіра речовина тільки й виробляє сірятину – хіба деколи у барвистому обладунку; Доки не збудемось імперських ілюзій, не збудемось людьми; Байдужа людина ні в чому не може бути дужою – хіба що у власному безсиллі; Обмеженість меж не знає; Розумний той, чий розум зверху; Бозна-що із чортзна-чим часом не зле співіснують; Анонім – це той ніхто, що долає будь-кого; Коли істина виступає з піною на устах, брехня має шанс бути переконливішою* тощо. Проілюстровані зразки є ситуативно зумовленими, демонструють оригінальне індивідуально-авторське бачення тих чи тих явищ і їхню емоційно-критичну оцінку. Як і будь-які афоризми, влучні висловлення письменника не лише передають узагальнені думки повчального або пізнавального змісту в лаконічно увиразненій формі, а й слугують універсальним способом створення мовної картини світу загалом та індивідуально-авторської зокрема.

Стислість, смислова завершеність, узагальненість, експресивність, загальноначущість, дидактичність виступають основними чинниками афористичності. Пор.: *В літературі, як і в коханні: треба, щоб і вона тебе вибрала; Своєї тіні ніхто не перетне; І для забуття треба мати добру пам'ять; Велика різниця – коли голова за столом, а коли сідниця; Випередити можна, і назад бігти; Двічі на два чотири тільки наодинці з істиною; Нема чиннішого страху за безпричинний; Одній ваді інша не завада* тощо. Обмежений обсяг таких афоризмів мотивований їхньою внутрішньою сутністю: вираження змісту за допомогою максимальної економії мовних ресурсів.

Ростислав Доценка виступає типовим представником української спільноти, якого не зламали радянські репресії, а прагнення створити незалежну високу культуру спонукало до копіткої праці і творчих пошуків.

Афорист переконаний: буття людини в Україні й України у світі потребує кардинальних змін, а для цього необхідно передусім модифікувати й скорегувати поведінку як «панів», так і «підпанків» (*Хто б і панюшився, якби не підпанки!*), перестати бути рабами на власній землі, бо *Для пана найвартісніший – комплекс меншевартості в раба*.

Такі його «світлі думки проти ночі», трансляючи світогляд автора, сприймаються як орієнтири, здатні вплинути на свідомість індивідуума, скорегувати його поведінку й діяльність. І нехай *Ніч оповита млою, але думка не знає нічного застою – навпаки, серед навколишньої німоти вона продирається до світлішого (хоч і якого часом гіркого) прозріння*. Згідно з твердженням письменника, *Дотепи народжуються здебільшого потемки, але від зблиску їх прояснюються істини*. Ключовим у цьому плані, очевидно, слід уважати афоризм *Думка, що не примушує над собою задуматись, не варта ймення думки*.

Висловлення митця, без жодних сумнівів, примушують задуматися, оскільки в них розгортається складна система стосунків людини і суспільства насаперед: *Гільйотини винаходять переважно на власні голови; Колеса історії часто колесують тих, хто їх крутить; Прямий ефір кривих людей не випростає; Розкуркулення і розкультурення – явище одного порядку; Розкутий дух може вільно шугати у високостях, але спустившись на землю, він мусить спиратись на букву; Українська традиція: на крутих поворотах бути готовим тільки для годиться; Ненароджені – найкращі кадри для майбутньої країни Неукраїна, про що й обаять радо верхорядні її розпорядники тощо*.

Запропоновані читачеві художньо-образні висловлення об'єднуються навколо основної теми: можливість національного «відродження через тверезе і всебічне діагностування всіх наших болячок, давніх і сьогочасних, з належними висновками на майбутнє» [2, с. 4].

Економічний розвиток держави, покращення якості життя, стабільність, подолання корупції, дотримання букви закону і т. ін. неможливі без «оздоровлення» кожної окремо взятої людини й суспільства загалом. Адже будь-яка незалежна демократична держава повинна будуватися на міцному духовно-моральному підґрунті.

Афоризми Ростислава Доценка апелюють до тих аспектів моральної сутності людини, які її дискредитують, бо суперечать загальноприйнятим нормам і цінностям, спотворюють стратегію її поведінки в соціумі. Ідеться передовсім про такі негативні людські риси, як-от: байдужість, незацікавленість, безсторонність (*Умиваючи руки, часто бруднимо душу; Чи можна дати суверенність тому, хто сам не може взяти?*); підступність (*Часом тобі простягають руку, щоб ти швидше простяг ноги; Як бути на підступах до істини, коли все життя ходив шляхами підступів?*); негідність і гординя (*Гідність – це не те, що у пляшці видніє на дні; Незнання не доказ невизнання; Череву напхав, і вже гордоці його розтихають*); лицемірство й амбітність (*Дволикість виправдана тільки в*

поцілунку; Від слова до слави, а від слави до безсловесності; Від смішного до великого – довга дорога; Ледве чи тягне на першу особу той, у кого на язичці й на думці найперше – остання літера); безвідповідальність і лінь (Начальник часто тому й начальник, що він начхальник; Скільки байдики не бий, ліноців із себе не виб'єш); обережність та інертність (Знаючи, що береженого й Бог береже, ми на всі боки правобережні й лівобережні – щоб, не дай Боже, комусь не догодити; Важко продиратися від послуху до поступу); спокуса і зверхність (Стережіться спокуси! Вона – кусюча; Не дивися на людей згори вниз, бо опинишся у них під ногами); словоблудство й нетерплячість (За рівнем виробництва міфів ми вже вийшли на перше місце в світі. Тепер проблема – вийти на останнє; Добре, як балачки, та зле, коли навулачки); нещирість і обмеженість (Не всяка щирість до лиця – особливо, коли щирять ікла; Широко обмежений вибір – вельми сумнівна ознака поступу); чванливість, пихатість і тупість (Кожне цабе – неодмінно велике: чим воно менше, то більшою мірою заслуговує на великість наймення; Колись були неокласики, потім настали недокласики; Деякі люди сміються з нами, коли ми сміємося з них; Розумному чоловікові й у дурнях побувати не страшно) тощо. Проілюстровані зразки вирізняються яскравістю мовної форми вираження, незвичністю, подекуди суперечать мовним стереотипам, водночас засвідчують авторське ставлення до завжди актуальних фрагментів позамовної дійсності.

Варто зауважити, що для більшості досліджуваних художньо-образних висловлень характерна, так би мовити, установка на новизну судження, пов'язана з ефектом неочікуваності: Бюрократ, як і письменник, – це не професія, а покликання; Крапки над «і» не врятовують, коли думаєш через ґри; Кажуть, гроші не пахнуть. Звісно – коли їх нема; Коли переливати з пустого в порожнє, то теж кінець кінцем стає непереливки; Найлегше утопити того, хто живе на сухому; Небезпечно підпирати стіни, коли закон міцності переходить у закон крихкості; Порожнечі ніколи не випорожниш; Правда, що розминається з дійсністю, розмінюється на неправду; Прогрес як прес: він усіх нівелює під усіх тощо. Відповідні афоризми репрезентують, з одного боку, когнітивні механізми раціонального світогляду, своєрідний авторський підхід до осмислення того чи того явища, з іншого, – простежується й оригінальне використання мовних засобів, насамперед стилістичних ресурсів.

Крім того, у творчому доробку митця трапляються й так звані парадоксальні афористичні висловлення, в основі яких лежить парадокс: судження суперечать загальноприйнятим нормам або здоровому глузду. Пор.: Кількість переходить в антиякість; Бідність – це не вада, якщо

вона іншим не завада лишатись багатими; Безправне те право, де панує виняток з правил; З'їсти зуби у своїй справі – це добре, але не обов'язково при цьому ставати беззубим; Язик найжвавіший, коли йому не заважає розум; Скалькована мова на скалки й розсипається; Мовчати можна і на весь голос; Найважче позбутись того, чого не може бути; Коли сповідаються, то не тому, що нагороди сподіваються; Черга – це передовий загін партії, ладний передавати все, що стоїть попереду, – хоч би й безчергове суспільство. Високий ступінь узагальнення й експресивність, зумовлена образністю й емоційністю репрезентації тієї чи тієї ідеї, сприяють тому, що афоризми обов'язково привертають увагу адресата, спонукають його до тих чи тих розмірковувань, викликають певні асоціації, стимулюють до певної моделі поведінки.

Афоризми Ростислава Доценка диференціюються як за характером висловлення (стверджувальні / заперечні: *Чим більше од, тим одіозніша поезія; У товаристві дзеркала це самотніші; Ювілейна творчість ювелірної обробки не потребує; Обмін словами – це це не розмова*), так і за емоційною напругою (окличні / неокличні: *Хочеш зберегти обличчя – не втрачай голови!; Так близько від сутності до суєтності!; На краю прірви – це так, зате ж який краєвид!; Часто брак нової думки компенсується новими словами; Безпечна дорога – найнебезпечніша спокуса; Над прірвою всі знаки оклику зіщулюються в знаки запитання*). Адресант, маніфестуючи навколишню дійсність, дає змогу адресатові самому пересвідчитися в істинності / хибності своїх міркувань. Ефект очевидний: такі конструкції здатні оптимально впливати на свідомість читача, а досягнення мети забезпечується використанням риторичних засобів.

Як свідчить фактичний матеріал, афорист доволі часто вдається до форми вираження у вигляді риторичного запитання, унаслідок чого привертається увага не тільки до теми мовлення, а й до самого мовця: *А може, свобода півслова це й вигідніша: на вдвічі довше її вистачить?; Чи можна віч-на-віч з брехнею дивитися правді у вічі?; Чи потрібне почуття ліктя тому, хто має міцні лікті?; Рука руку мие, та от з ногами як бути?; Більшість голосів – це добре, але що, як та більшість безголоса?; Нацменіість – нацмен, нацбільшіість – нацбіль, особливо ж в Україні. Тільки де та Україна, якій цей біль болить?* тощо. Проілюстровані зразки репрезентують афоризми неоднотипні щодо формально-граматичної організації. Примітним є те, що деякі з них містять, так би мовити, дві структурні частини: констатувальну й риторично питальну. Пор.: *Ми живемо у світі великого «посту» – посткомунізму, посттоталітаризму, постреалізму... – але чи не завершиться раптом наш «пост» у*

постдвадцятому сторіччі пост-Україною?; Українізація злиднів – чи не прислужиться вона до возз'єднання національних і соціальних проблем України в націонал-соціальну соборність справді нового типу?; Внутрішнє загарбання України сторонніми силами – хіба це не глобальний внесок у наше «державництво»? Рідше конструкція питальної модальності супроводжується індивідуально-авторською інтерпретацією того чи того явища, як-от: Де українізація, та ще й насильницька, імпердобродії? Таж навіть за «розвиненого соціалізму» вона так не розбуяла, як нині – ця ваша деукраїнізація; Примиритися з дійсністю? Цього важкувато вимагати навіть від непримиреного раба!; Коли вже на тропу ти вийдеши, Україно? – майже сто літ тому прорік запитально Тичина, – а ми ще й досі напівтропні у своїй Недоукраїні. Повсякчас простежується подолання суперечностей між поведінкою особистості та інтересами суспільства.

Досить значна кількість афористичних висловлень апелює до пробудження національної гідності, національної ідентифікації: *Треба мати органічне почуття більшовартості – інакше бо не протиснутись до лав передових націй у світі.* Тоталітарна ідеологія не вплинула на світогляд митця, справжнього українця, який намагається продемонструвати тогочасну і сучасну суспільно-політичну фальш. Його не зіпсувала колишня «система», а імперія сприймалася й сприймається як велике зло: *Інтернаціоналізм – це добре, але коли за ним не криється імпернаціоналізм; Імперію-то поперли з н'єдесталу, але залишили оперених імперенят на всіх владних перехрестях України – отож і маємо те, що маємо; Імперія – це погано, але що вона об'єднала нас – це добре.* Негідні, нікчемні люди викликають у письменника зневагу й презирство. Для нього, як і для багатьох інших, не зрозумілою є ситуація, проілюстрована афоризмом: *Якщо правда, що навколо все так погано, то, може, годі вже сприяти тому, щоб ставало ще краще для погані? З масами, позбавленими широких суспільних поглядів, що живе дрібними міщанськими інтересами, нової правової незалежної держави не збудуєш.*

До сьогодні Україна має незалежність лише на словах: *Україна незалежна – від української нації передусім; Україна з імперії таки вийшла, але імперії з себе досі ніяк не відпустить; Як мало України навкруги, хоч української землі й багато; Щодалі менше України на землі, яка вкраїнською ще зветься, бо день у день вона все більш сусідськи виглядає; Минає час і ми минаєм – та досі ще не маємо ні дня, що був би цілковито наш бодай хоч на годину в самозалежній Україні тощо.*

Пояснення тому цілком передбачуване: *Оскільки Україна віками була колонією, то зовсім не дивина, що українські міста й досі це*

лишаються осідками метрополії; Україна вийшла зі складу Росії, а вона ще впертіше сидить у складі України й навіть підказує їй вектори поведінки!; Українська Україна нині існує на рівні громадського об'єднання, якому держава надала всі права, не взявши на себе ніяких зобов'язань перед ним; Єдине нинішнє досягнення – що офіційна Україна терпить самодіяльну Україну, і вся надія – що українська самодіяльність переросте в державну самодостатність; Від євроінтеграції до росорієнтації – такий розмах українського політмаятника тощо. Найбільша біда в тому, що можновладці забули, або й не знали, у чому суть понять «національна ідея» та «громадянська / професійна честь і гідність»: Одна річ – українофільство як етап національного пробудження від зросійщення чи сполячення, і зовсім не те – в незалежній Україні, коли воно сходить на рівень українофільії сусідської метрополії; Українська демократія – це радше українокрадія, коли чи не кожному демократові «міні»-Україна під його власною булавою любіша над усяку «максі»; Чим лютіше ділять клани Україну на шматки – тим злютованіше виступають як єдина олігархічна сила; Позаукраїна може й зможе в показушних цілях козирнутись у позі України, але в усьому іншому вона залишається поза Україною; По-справжньому Україна зіпнеться на ноги, коли верхотурні українофіли перестануть сприймати українофільство як щось кар'єрне, тимчасове й відчипне, а почнуть жити в Україні Україною; Справжня Україна настане, коли серед українців буде більше серединців, ніж крайців. Вони почасти переймаються не національними, а особистими проблемами, а Декому крапка над «і» муляє і у прямому, і в переносному розумінні. Через владні амбіції й побоювання залишитися біля розбитого корита дехто з державників зневажив і рідну матір, і рідну мову (Свято рідної мови буде тоді, коли нею освятиться кожен будень).

Зрада національних інтересів уже не лякає, а обурює суспільство. Однак є й ті, кому байдуже, хто просто намагається вижити (Вижити народові легше, коли ніхто не хоче його вижити). Здебільшого українці не довіряють владним структурам, оскільки повсякчас зіштовхуються не з верховенством права, а з беззаконням. Щоправда, дуже добре усвідомлюють те, що З владою можна робити що завгодно, – але тільки владоможним; Хто високо сидить, того найважче посадити. До того ж будь-яка діяльність пов'язується з власною вигодою: Добре, що економіка економна, та погано, що ковбаса без м'яса; Найкраща мова – ковбаса, найкращий детонатор – сервелат; Справа лише у взаємоспівмірності «наших боргів» і «боргів перед нами», з чим людство й досі ніяк не визначиться; Чи манна небесна, чи мана земна – платня за них одна:

розбите корито. Для можновладців особисті інтереси понад усе. Адже ні держави, ні народу, ні патріотизму в багатьох політиків як не було, так і немає (Найбільша вада українських демократів – замало патріотизму й забагато партіотизму). Відсутнє й державне мислення: Ми всі однодумці, бо визнаємо тільки одну думку – свою власну; Найкращі ті однодумці, у кожного з яких своя думка; Найлегше полемізувати з тими, хто нас не слухає; Один голос – це ще не одногосність; Одногосно – це коли інакодумці кривлять душею; Усі ми браття по крові – і ті, що кров свою проливали за спільну справу, і ті, що кров їхню пили.

У лінгвософії Доценка політика асоціюється з брудною справою, відтак сама лексема політика супроводжується відповідним атрибутивним маркером: *Чисте мистецтво часто-густо оголює поле для брудної політики.* Авторське мовомислення спричинило появу опозиції «мистецтво – політика», де перший елемент є позитивно оцінним, інший – негативно оцінним. Пор.: *Нинішня Україна будується на засадах чистого мистецтва: наші політики якщо й бруднять руки, то лише заради власних кишень; У літературі найбільше шкода живого, коли він уже похований. У політиці, як на правду, то навпаки: радієш, що його вже поховано. У такий спосіб письменник розширює коло семантичних інтерпретацій та асоціацій. Зазвичай у період удаваної гласності (З гласністю одна неясність: коли команда буде їй погаснуть; Дозволена гласність так само легко може й погасне) деякі спритники, зійшовши з однієї сцени, досить легко з'являються на іншій арені з іншими політичними вимогами, завданнями, закличками, оскільки *Гасла найлегше міняти: одне погасло – інше стало ясно.* Тим паче, що вони не зовсім чітко усвідомлюють те, до чого прагнуть, чого хочуть досягти. Їхній простір завжди обмежений: *Добре, коли в житті є мета, та погано, коли за неї править межа, бо Добре, коли добре, але погано, коли «але» перекриває «добре».* Очевидно, не варто забувати й про те, що відтинок не лише людського, а й політичного буття так само обмежений певними строками, і *Якщо скресла крига, це ще не знак, що минула криза.**

Насамкінець зауважимо: один із завершальних акордів світосприйняття Ростислава Доценка перейнятий твердою вірою в успіх, у те, що нова Україна відбудеться. Афористичне висловлення на зразок *Рано чи пізно, а нова країна Україна таки стане Раїною для українського народу – бо Руїною вона вже була!* вселяє оптимізм. Цілком передбачуваним є твердження про те, що «у своїй духовній битві за Україну автор не втрачає надії на «українське диво», але надії, підпертої «дією» – запорукою її справдження» [2, с. 4].

Ростислав Доценко відіграв важливу роль у розбудові української афористики, інтелектуалізації української літературної мови. Його афористичні висловлення вирізняються не лише оригінальною семантичною інтерпретацією буття, а й стилістичним та прагматичним потенціалом. Перспективним, гадаємо, є дослідження афористичної спадщини письменника з позицій стилістики та прагматики. На окрему увагу науковців заслуговує й репрезентація афористом концепту «Україна».

Література

1. Білорус М. Анотація / Доценко Р. І. Критика. Літературознавство. Вибране / Р. І. Доценко ; передмова та впорядкування М. Білоруса. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 592 с.
2. Доценко Р. Світлі думки проти ночі. Афоризми і щось близьке до них / Р. Доценко. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 296 с.
3. Лук'яненко Л. З п'ятьми тоталітаризму... Пам'яті Славка Доценка / Л. Лук'яненко // Історична правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua>
4. Мельничук Б. І про нашого Романа Купчинського... / Б. Мельничук. – Вільне життя. – 2014. – №14 (21 лютого) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nk-bohdan.com/eng/news/show_839/
5. Павленко О. Г. Феномен творчості Ростислава Доценка : світоглядно-естетичні та художні константи / О. Г. Павленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://philology.knu.ua>
6. Сенік Р. М. Мова як суб'єкт і об'єкт філософії / Р. М. Сенік // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – №57. – С. 51–61.
7. Станіславова Л. Л. Стилістично-виражальні можливості топонімів у афористиці Р. Доценка / Л. Л. Станіславова // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : зб. наук. пр. / гол. ред. М. Є. Скиба ; відп. за вип. М. М. Торчинський. – Хмельницький : ХмЦНІП, 2013. – Вип. 6. – Ч. 3. – С. 237–247.

Стаття надійшла до редакції 04.06.2015 р.

УДК 811.161.2'374

Т. В. Крашеніннікова

АНТРОПОНІМНА ЛЕКСИКА КАЛЕНДАРНОГО ТИПУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ КАЗКИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Крашеніннікова Т. В. Антропонімна лексика календарного типу української літературної казки ХІХ століття.

У статті простежено специфіку використання лексики календарного типу письменниками-казкарями ХІХ століття. З'ясовано, що вона поєднує в собі елементи християнського та народного уявлення і завдяки авторському баченню передає нащадкам народні знання про природу. Також народна календарна лексика постає